

ADOPTIE VAN OORLOGS- EN VERZETSMONUMENTEN DOOR ROTTERDAMSE SCHOLEN

DOOR LOEK ELFFERICH

Medio 1985 werd wethouder H.J. Simons (Onderwijs) benaderd door de heer Henry Regeling, voorzitter van de Stichting Februari 1941. Deze vroeg de wethouder om medewerking opdat in Rotterdam net als elders in het land een proces op gang zou komen van adoptie van oorlogs- en verzetssmonumenten door scholen.

De stichting bleek te berusten op een initiatief en een geste van een Amerikaans-Joods echtpaar, Gilbert geheten. Dit echtpaar — dat niet eerder een relatie met Nederland had gehad — vond dat de ‘Februaristaking’ in 1941, zoals die zich afspeelde te Amsterdam, Zaandam en Enschede, een der zeer zeldzame gelegenheden in de wereldgeschiedenis was geweest waarbij een (deel van een) volk zich trachtte te verzetten tegen maatregelen tegen de Joodse medeburgers.

Het echtpaar stelde een grote som geld ter beschikking en vroeg een aantal achtbare Nederlanders om daarmee zinvolle dingen te gaan doen. Toen na enig onderzoek bleek dat bijvoorbeeld het beschikbaar stellen van studiebeurzen aan het nageslacht van overlevenden en slachtoffers niet nodig was (daarin was reeds voorzien), kwam de gevormde stichting op de gedachte van een simpel stelsel van adopties van monumenten, bedoeld om een educatieve band te leggen tussen verleden, heden en - vooral ook - toekomst.

Een adopterende school verplicht zich de adoptie vol te houden gedurende zeker vijftien jaar. De school verkrijgt daarbij een plaque die in het eigen gebouw kan worden bevestigd. Voorts wordt de school een certificaat verstrekt waaraan vijftien coupons zijn gehecht; bij een willekeurig filiaal van een grote bankinstelling kan elk jaar zo’n coupon worden verzilverd (met in de bedragen op voorhand een zekere inflatiecorrectie verwerkt). Wil de school jaarlijks dat bedrag besteden aan een grote krans, dan is de school daar vrij in. Wil de school volstaan met een eenvoudig boeket en

de rest van het geld liever besteden aan het kopen of maken van speciaal lesmateriaal, dan is dat eveneens zaak van de school zelf.

De bedoeling is voorts dat de adoptie gebeurt door een bepaalde (jaar)klas, en dan vervolgens van jaar tot jaar wordt overgedragen aan de opvolgers van die jaarklas.

De landelijke stichting wenste te waken tegen het overhevelen van feitelijk onderhoud (vegen, boenen) van monumenten naar scholen; zij meent dat dit een taak is van de plaatselijke overheid. Aan de andere kant wil de stichting niet beletten, dat kinderen de zorg voor het 'eigen' monument ook weleens heel concreet op zich willen nemen.

In Rotterdam legden landelijke stichting en wethouder de opzet der adopties in handen van een drietal personen: de vroegere leider van Promotie en Evenementen ten stadhuize, de vroegere secretaris van het Comité Nationale Belangen en een bestuursassistent van het college van B. en W. Dit drietal (H.J.L. Hofmeester, mevr. M.J. Matthijssen-van den Bos en L.J. Elfferich) koos vervolgens weloverwogen voor een plaatselijke aanpak.

In andere steden hebben in 1985 de adopties zich vrij snel afgespeeld door het houden van enkele bijeenkomsten waarin vele scholen waren vertegenwoordigd met enkele kinderen en volwassenen. Het drietal in Rotterdam echter meende dat moest worden uitgegaan van het feit dat elk monument een eigen identiteit heeft en van het feit dat elke school een eigen identiteit heeft. Gekozen werd voor een aanpak waarbij telkens één school en één monument zorgvuldig werden gekoppeld. (In één geval werd één school aan vier monumenten gekoppeld; de Libanon Scholengemeenschap adopteerde de vier grote monumenten op de algemene begraafplaats Crooswijk omdat het de drie organisatoren voor de begraafplaats wat lastig leek om met vier scholen te maken te hebben.)

In Rotterdam werd de eigenlijke, formele adoptie telkens zo ingericht dat in overleg met de school een zinvolle datum werd bepaald, meestal een datum die te maken heeft met de achtergrond van het monument (bijvoorbeeld: de datum waarop in de wintermaanden van 1944-1945 langs de openbare weg op die plek een fusillade plaatsvond). Eveneens in overleg met de school werd dan, bewust buiten de school, in de nabijheid een plaats van samenkoms gekozen; een dienstencentrum of een kerk of een gastvrije instelling. Daar werd dan telkens de 'eigen' plechtige overdracht

aan de desbetreffende school gehouden, waarbij, altijd met grote zorg gekozen, een externe spreker of spreekster was betrokken. Na die bijeenkomst begaf de betrokken jeugd zich dan naar het 'eigen' monument voor een eerste kranslegging.

Per 1 juli 1988 beëindigde de landelijke stichting de actie, ervan uitgaande dat thans zo ongeveer elk monument in Nederland is geadopteerd dat hiervoor in aanmerking komt. Landelijk betreft dat circa 650 monumenten. De stand van zaken in Rotterdam sluit ten volle hierbij aan: in de stad hebben 22 scholen 25 monumenten geadopteerd. En van al deze adopties kan gezegd worden dat zij uitzonderlijk gezond lopen. De zeer geleidelijke aanpak, school voor school en monument voor monument, was weliswaar zeer arbeidsintensief en tijdrovend, maar dat werpt thans alleszins zijn vruchten af.

Het voert te ver om alle koppelingen van school en monument te noemen; volstaan wordt met enkele voorbeelden.

De eerste adoptie in 1985 zette eigenlijk de toon voor het hele proces in Rotterdam. De rechtbank aan de Noordsingel heeft sinds 1945 een eigen relatie met het monument voor RAF-vliegers dat er zich voor de deur bevindt. Op enkele honderden meters afstand (in de Rembrandtstraat) staat de openbare basisschool De Klimop. In geen negentig of honderd jaren hadden die rechtbank en die school enige aanraking met elkaar gehad, maar dat hebben zij nu wel sinds op een morgen in 1985 de grote zittingzaal volstroomde met wel zestig kinderen, die eerst een helder verhaal aanhoorden van president mr. F.J.M. Nivard en vervolgens door hem op een flesje frisdrank werden getraceerd.

In Tuindorp Vreewijk ontwikkelde zich een uiterst innige en bestendige relatie tussen de protestants-christelijke Vreewijk-school en buurtbewoonster H. de Vos-Krul, oud-lid van de Rotterdamse gemeenteraad. Mevrouw De Vos spreekt op verzoek van de school bij de jaarlijkse overdracht van klas tot klas 'zolang zij tijd van leven heeft'. Deze adoptie heeft goede gevolgen gehad voor de algemene Vreewijkse aanpak van de jaarlijkse herdenking op 4 mei.

Opmerkelijk in veel gevallen is, hoezeer de adopties werkbaar zijn juist in scholen met een meerderheid van kinderen uit migrantengezinnen; te noemen zijn Combinatie '70 aan de Eerste Pijnackerstraat, Dubbelspoor aan de Zwartewaalstraat, de le Algemene

Vakschool¹ aan de Boudewijnstraat, de al genoemde Klimop-school, de Openbare Scholengemeenschap Wolfert van Borselen aan de Bentincklaan, Het Landje aan de Schiedamsesingel; maar deze opsomming is zeker niet volledig. In enkele gevallen hebben scholen een adoptie geweigerd omdat zij veel migrantenkinderen hebben; de drie organisatoren hebben niemand tot zo'n adoptie willen overhalen, maar zij wisten uit de praktijk dat deze weigeringsgrond volstrekt onterecht is. Juist in Rotterdam hadden zij de voorzorg genomen dat de scholen een uiterst eenvoudige uiteenzetting in zes talen voor de ouders beschikbaar hadden; de landelijke stichting heeft dit materiaal graag voor het hele land overgenomen en toegepast.

De ervaring heeft geleerd dat scholen wat eerder en wat beter educatief uit de voeten kunnen met het kleine monument, dat te identificeren valt met feitelijke personen die het herdenkt. Met het volstrekt algemene, allesomvattende monument gaat dat moeilijker. Een goed voorbeeld (uit diverse) is het uiterst bescheiden monument aan de Putselaan dat bij het Broederhuis van de Broeders van St. Louis uit Oudenbosch de vier kloosterlingen herdenkt, die het leven lieten in vuurgevechten tussen Duitse en Nederlandse troepen in de loop van 10 mei 1940. Een ander voorbeeld is het bescheiden en vrij afgelegen kruis op de plek bij de 's-Gravenweg waar in de hongerwinter, uit wraak voor een aanslag van het verzet op de toenmalige Ceintuurbaan(-spoorweg), enkele personen die er niets mee te maken hadden gehad, werden doodgeschoten.

De aangezochte sprekers waren zonder uitzondering van hoog niveau en zij hadden elk precies de juiste toon en instelling. Het waren er te veel om hen te kunnen noemen, op één uitzondering na: de gereformeerde predikant J. van Wattum uit Rijswijk, die als jongen bij het bombardement van Rotterdam moeder en broer verloor en daarbij zelf gehandicapt raakte, en die in de huidige Nederlandse samenleving voorzitter is van de Stichting Burger-Oorlogsgetroffenen. Ds. Van Wattum heeft bij niet minder dan drie der adoptieplechtigheden het woord gevoerd.

Hoe groot de het bedrag ook was dat het Amerikaanse echtpaar in oorsprong beschikbaar stelde, het was niet genoeg voor de schaal die de adopties uiteindelijk kregen. Ook niet genoeg voor Rotterdam. Enkele bedrijven hebben - op uiterst sympathieke wijze, want zonder enig 'timmeren aan de weg' - hier steun verleend;

zoals Stad Rotterdam (adoptie Verwoeste Stad), Unilever (adoptie beeld Wilhelmina), Nedlloyd (monument Willem Ruys en opvarenden Lloyd), Van Ommeren (De Boeg). Ook is in een aantal gevallen de Stichting Bevordering van Volkskracht gaan bijspringen. En op geheel andere wijze heeft het Korps Mariniers zich ontfermd over twee adoptiesituaties: eerst over de adoptie van het monument op de Joodse Begraafplaats aan het Toepad door de protestants-christelijke basisschool De Watertoren (de kazerne van het Korps bevindt zich tussen het monument en de school), en vervolgens over de adoptie van het eigen monument De Marinier door de r.k. Scholengemeenschap Zomerhof.

Aan alle Rotterdamse scholen kon informatiemateriaal worden verstrekt, dat de landelijke Stichting Februari 1941 beschikbaar heeft. Maar in Rotterdam kon de scholen bovendien de uitstekende hulp worden aangeboden van de groep jeugdvoorlichters uit de kringen van het Voormalig Verzet. In een aantal gevallen was dit overigens niet meer nodig, omdat diverse scholen al een hechte band met die jeugdvoorlichters hadden.

De drie organisatoren hebben in een beperkt aantal gevallen Rotterdamse monumenten bewust niet door scholen laten adopteren. Bijvoorbeeld het bronzen kruis aan het Hofplein, dat gezamenlijk wordt gekoesterd door de Shell en de bewonersorganisatie van het woongebouw aan het Pompenburg; en bijvoorbeeld het monument op de kop van de Westersingel dat al evenzeer wordt gekoesterd door de winkeliersvereniging van de Kruiskade. Het doen adopteren van de gedenksteen die zich bevindt tegen het talud van De Heuvel aan de Parkkade bleek zinloos: die steen is slechts het overblijfsel van een nooit uitgevoerd voornemen uit 1946 à 1947 om daar een algemeen monument te stichten.

In één geval (en dat is uniek in Nederland) dankt een monument zijn ontstaan mede aan de activiteiten van de Stichting Februari 1941; de deelgemeente Centrum-Noord kwam tot het eigen initiatief voor het nieuwe gedenkteken aan de Statenweg (op de plek waar de Nederlandse overheid op 14 mei 1940 het eerste formele contact met de overweldiger had, bij welke gelegenheid bedreigd werd met de vernietiging van de stad), mede dóór het bestaan van de actie 'Adopteer een monument'. Dit sloot uitstekend aan bij aandrang bij inwoners van de deelgemeente om tot oprichting van een zinvol oorlogsmonument in de deelgemeente te komen.

Tenslotte is door de activiteiten voor de adopties door Rotterdamse scholen een zeer gedetailleerde lijst achterhaald van alle fusillades op allerlei plaatsen in Rotterdam tijdens de periode van najaar 1944 tot einde voorjaar 1945, toen hier alleen nog maar Duits standrecht heerste. Uit die bittere allerlaatste oorlogsmaanden dateert alleen reeds het gegeven dat de schietbaan aan de Kralingseweg werd misbruikt op allerlei tijdstippen voor het doodschieten van 37 personen; ook de eenvoudige plaquette die dit herdenkt is natuurlijk nu door een Rotterdamse school geadopteerd, te weten de Park Rozenburgschool aan de Oudedijk.